

УДК [316.62:351.74](477)

Ольга Вікторівна ГОРБАЧОВА,

*доцент кафедри педагогіки та психології
факультету № 3 (підрозділів поліції превентивної діяльності)
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат соціологічних наук;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6296-736X>*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МАСОВИДНОЇ ПОВЕДІНКИ В РОБОТІ ПОЛІЦІЇ

Актуалізовано питання урахування психологічних закономірностей масовидної поведінки людей в діяльності працівників поліції. Проаналізовано технологічні аспекти «управління натовпом», окреслено перспективні науково-пошукові завдання.

Потреба в удосконаленні «суспільної поведінки» працівників поліції в напрямку забезпечення безконфліктного проведення масових заходів громадян й професійного реагування на протиправні дії залучених учасників для сучасної України є надто актуальною. Практика діяльності правоохоронних органів свідчить: для того, щоб професійно реагувати на деструктивні дії і зловживання натовпу й адекватно оцінювати ситуацію, що склалася, працівнику поліції необхідні не лише достатні психічні та фізичні зусилля, а й знання психологічних особливостей натовпу й масових рухів, механізмів їх формування і способів дії, специфіки поведінки людини в натовпі, ролі кожного типу учасників заворушень, стереотипів їх вчинків в екстремальних умовах тощо. Адже використання неадекватних ситуації управлінських рішень, неналежних прийомів і засобів можуть не лише погіршити ситуацію, а й призвести у подальшому до фатальних наслідків.

У соціогуманітарному просторі вивченню масових форм поведінки приділяється достатньо уваги, як у класичному напрямку (Г. Лебон, Г. Тард, З. Фрейд, С. Московічі, Дж. Тернер), так і у сучасних вітчизняних доробках (Л. Почебут, В. Соснін, С. Фролов, І. Сундієв, Ю. Омельченко, О. Сервачак). Однак, враховуючи сучасні запити перетворень в українському суспільстві, існує потреба в удосконаленні теоретико-методологічного підґрунтя професійного реагування працівників поліції на деструктивні форми масовидної поведінки.

На практиці всі масові заходи умовно поділяються на суспільно-політичні, культурно-масові, спортивно-видовищні та релігійні. Вони різняться цілями, характером, кількістю учасників, місцем проведення, ступенем впливу на охоронювані суспільні відносини тощо. Але при проведенні будь-якого виду масового заходу не виключена ймовірність

перетворення спільності людей в натовп, що діє за своїми ірраціональними підставами.

У загальному розумінні натовп – це відносно короткочасне, контактне, чисельне скупчення людей, які перебувають у стані підвищеного емоційного збудження і об'єднані безпосередньою просторовою близькістю та загальним об'єктом уваги. «Достатньо зібратись разом великій масі людей для того, щоб всі моральні досягнення, що становлять їх індивідуальність, негайно розсіялися, а на їх місці залишилися лише найпримітивніші, найдавніші, найгрубіші психологічні установки», – писав З. Фрейд. Тож серед головних характеристик натовпу, як прояву нової якості, є: деструктивність, агресивність, відчуття анонімності, підвищена емоційність, безвідповідальність, схильність підпадати під зовнішній вплив, відчуття сили, схильність до миттєвого зараження та наслідування, нетривала активність, податливість до страху, неспроможність реально і тверезо оцінювати дійсність, радикалізм. Г. Тард підкреслював, що чим численнішим є натовп, тим нижчим є рівень його раціональності. Критикувати натовп не можна, звертатися до його розуму безглуздо. Великий натовп, з кого б він не складався, з професорів чи робітників, втрачає здатність володіти собою, бо він не мислить, а відчуває, і гомогенізується саме в процесі «емоційного кружляння». Фактично, натовп – це не просто велика кількість людей, а матеріалізована емоція колосальної сили.

Поведінка натовпу здається нерегульованим процесом, позбавленим закономірностей, оскільки у більшості випадків правоохоронці мають справу з окремими громадянами та організованими групами, де доречні раціональні доводи, узгодження думок або хоча б формальний наказ. Разом із тим, аналіз психологічних механізмів формування і дій натовпу вказує, що є певні можливості управління її поведінкою.

1. Підготовчий етап – постановка завдань і способів їх виконання, прийняття управлінських рішень, аналіз ситуації і прогнозування можливих деструктивних наслідків.

2. Встановлення фактів, що послугували безпосереднім приводом до виникнення натовпу, мети й мотивів дій його основної частини, причин емоційного обурення.

3. Своєчасна, непомітна для учасників натовпу, ізоляція лідерів та агресивно налаштованих організаторів масових заворушень.

4. «Вливання» у натовп ерудованих, добре підготовлених в ораторському відношенні агентів, які володіють інформацією про стан справ і перспективи їх поліпшення та в змозі взяти на себе, в разі необхідності, ініціативу в дискусії в різних місцях скупчення людей. Це дозволить розбити всю масу на порівняно невеликі групи і виявити

найбільш агресивних учасників. Психологічний вплив на натовп ззовні рекомендується націлювати на периферію, увага якої легше переключається. Для впливу ж зсередини агентам рекомендується проникнути в ядро, де гіпертрофовані сугестивність і реактивність. Їх завдання – поширювати чутки, що дискредитують лідерів-маніпуляторів, а також гучні висловлювання «думок вголос» з приводу небезпеки участі в подібних заходах.

5. Блокування підходів до натовпу, не допускаючи його поповнення, необхідно тягнути час – він працює проти натовпу: люди втомлюються і їх активність знижується.

6. Здійснювати роз'яснювальну роботу зі зняття проблемних питань, разом з тим, розкривати основні положення законодавства в світлі майбутніх подій. З огляду на потребу натовпу у спілкуванні з представниками влади, використовувати це бажання для досягнення поставлених оперативних завдань.

7. Дотримання спокою, ухилення від провокацій, не вступати у жодні дискусії. Учасники часто прагнуть спровокувати на застосування зайвої сили або на непрофесійну поведінку, особливо якщо поруч є представники ЗМІ, що дасть «правомірні» підстави розпочати силові сутички. «Якщо натовп виявиться сильнішим й перемаже правоохоронців – чекай революції», – попереджує С. Нестеренко [1]. Це природно: у людей, охоплених ейфорією від того, що їм вдалося звернути на втечу правоохоронців, остаточно «іде дах» – їм здається, що тепер вони можуть все. Тому будь-яка жертва з боку правоохоронців різко посилює агресивність мас.

8. Спробувати здійснити переорієнтацію цілей – скерувати увагу натовпу з одного об'єкта на інший, захопити ідеєю піти кудись. Всякий розкол натовпу викликає коливання, включає процеси гальмування й тимчасово послаблює вплив на натовп лідерів.

9. Забезпечення учасникам можливості розійтись. Постійно (через гучномовці) інформувати людей про коридори виходу, про відповідальність, про застосовувані заходи щодо усунення причин, з яких зібрався натовп. Великий відсоток присутніх не хоче бути затриманими і залишить лави демонстрантів, якщо дати їм цю можливість [2, с. 7–9].

10. Зупинити охоплений емоціями натовп за допомогою умовлянь практично неможливо. Але є засоби, що впливають на підсвідомість набагато ефективніше слів – це звуки і запахи, що здійснюють переорієнтацію настроїв натовпу. Людина не може бути агресивною й кидатись у «останній бій» під веселий мотив, наприклад, Верки Сердючки. Спрямований на натовп згенерований запах свіжої випічки, кави і т. п., теж може зняти агресію й переспрямувати емоції.

Отже, з поширенням масових явищ та угруповань розгортається пошук засобів управління ними, прийомів оптимізації масової поведінки людей та підвищення ефективності організаційно-управлінських процесів, зокрема, у діяльності поліції. Перспективними у наукових пошуках є питання підвищення професійно-психологічно стійкості поліцейських до дій у екстремальних масовидних ситуаціях, озброєння їх новими теоретичними ідеями та емпіричними фактами, зокрема, щодо нових форм прояву масової поведінки («шопінг-бунт», «кримінальний карнавал», «соціальне хакерство»), розробка соціально-психологічних технологій професійних дій у подібних ситуаціях аби забезпечити чіткість, своєчасність й узгодженість дій тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Нестеренко С. Как управлять «толпой» без дубинок и водомётов – технология протеста // Реальный «утопизм»: сайт. URL: http://elenapyutia.blogspot.com/2014/11/blog-post_25.html (дата звернення: 27.02.2017).
2. Психологические рекомендации по эффективному взаимодействию с толпой. метод. рек./МВД России, УМВД России по Хабаров. краю. Хабаровск, 2015. 11 с. URL: https://27.mvd.ru/upload/site30/informirovanie/metod_rekomendatii/10Psikhologicheskie_rekomendatsii_po_effektivnomu_vzaimod_eystviyu_s_tolpoy.DOC (дата звернення: 27.02.2017).

Отримано 28.02.2017

УДК 342.951

Григорій Володимирович ДЖАГУПОВ,

заступник декана факультету № 3

(підрозділів поліції превентивної діяльності)

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, професор;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4443-9114>

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ – СКЛАДОВА БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА

Безпека окремої особи складається безпека суспільства в цілому. Проаналізовано напрямки дослідження та основні компоненти психологічної безпеки як складової безпеки суспільства.

У сучасних наукових дослідженнях більшість науковців, аналізуючи поняття «безпеки», підкреслюють, що це стан позитивного функціонування і розвитку соціальних, економічних, технічних, екологічних і біологічних систем, який унеможливорює загрози для стійкого розвитку суспільства, держави, економіки та особистості, а також їх залежність від інших держав або окремих людських угруповань [1, с. 272].